

Entrevista a Manuel Vázquez Montalbán

“No ha fracassat el comunisme, sinó la lectura del leninisme feta per Stalin”

Manuel Vázquez Montalbán (Barcelona, 1939), escriptor, fumador d'havans i analista polític. En aquesta entrevista de respostes denses reflexiona lúcidament sobre la situació soviètica i europea més actual.

Això que està passant a l'ex-URSS, senyor Vázquez, ¿és el nou ordre que anunciava Georges Bush?

—Suposo que el nou ordre deu ser, com sempre ha estat, un nou desordre disfressat d'ordre. En qualsevol cas, surti el que surti de l'URSS i porti el nom que porti continuarà sent una potència nuclear. O sigui que el problema de l'equilibri nuclear continua tenint importància. La qüestió està en què els donen a canvi d'una filosofia del desarmament i la desaparició del que es deia abans la dissuasió mútua, que ha condicionat pràcticament tot el joc mundial des de l'any 47 o 48, i què vol dir que hi vagi a un intercanvi. Perquè hi ha un altre problema que no s'ha considerat prou, és a dir, en aquest moment hi ha tres blocs capitalistes al món una mica repartint-se el pastís: el Japó, Europa i els Estats Units. En el cas que el que abans era la Unió Soviètica arribi a ser una gran potència capitalista, en seran quatre per a repartir-se'l. Per tant, el problema de fins a quin punt el desenvolupament del sistema capitalista pot autorembrar-se la suficient racionalitat per practicar aquest repartiment del món, doncs aquí està la clau de la qüestió per trobar què vol dir això del nou ordre. Ara: a banda que signifiqui altra vegada repartir-se el món en funció que ja no existeix la política de blocs i l'amenaça comunista, no vol dir que tinguin una resposta al problema fonamental de la qüestió: la diferència entre el nord i el sud, que seria la que indicaria realment que hem arribat a un nou ordre. Que els països rics trobessin la fórmula de no ser més rics a costa de la pobresa dels països més pobres.

—La fragmentació soviètica ¿és espontània o calculada?

—És el resultat del fracàs dels sistemes d'amalgamació. Aquesta unió ja era artificial en els temps del tsar, i s'havia aguantat per elements molt semblants als que va

aplicar el stalinisme: repressió i església —substituïda pel partit. Van ser els factors més importants. Amb l'arribada del marxisme es va pensar, des d'una lògica marxista, que es lluitarà contra una de les lleis més clàssiques, la del desenvolupament desigual dels pobles, però setanta anys després s'ha vist que no, que hi ha repúbliques amb un cert nivell com les Bàltiques, que s'acaben de separar, o la mateixa Rússia o Ucraïna, i en canvi n'hi ha d'altres de l'Àsia central que viuen amb uns nivells de subdesenvolupament del Tercer Món. El socialisme no ha solucionat aquest problema; mentre va mantenir una certa coherència ideològica i repressiva, el problema no va esclatar, però en el moment en què això es barreja amb una crisi econòmica molt forta, condicionada per la carrera d'armaments i per no poder resistir la lluita que representa l'escalada reaganiana, es produeix la ruptura de les raons del consens de l'estat. Hi ha una crisi d'estat, no solucionen els problemes que té el ciutadà, i llavors ve l'associació de crisis.

Gorbatxov, amb la *perestroika*, tracta de canalitzar la crisi confiant en elements aglutinadors importants, com el partit i l'exèrcit, si aconsegueix dirigir-los des de dalt, però en sistemes totalitaris quan comences a traure una mica el tap, acaba sortint el tap per força. El procés ha escapat al control de Gorbatxov i ha acabat entrant un fals espontaneisme. Això que surt ara és una recomposició de l'equilibri de poder dins d'una mateixa nomenclatura, que, de fet, el que fa és dividir-se els papers. D'un partit original surten posicions polítiques d'una diversitat increïble, i resulta meravellós descobrir que dins d'aquell partit comunista que feia tremolar el món sota la seva coherència ideològica no hi havia pràcticament comunistes. Comencen a sortir democratacristians, demòcrates ortodoxos, liberals, parafeixistes eslaus... i Gorbatxov, que surt ara de la Segona In-

ternacional. I un es pregunta ¿on eren els comunistes?

—Aquesta carrera armamentista ¿per què no ha tingut idèntiques repercussions als Estats Units? ¿Perquè hi ha empresaris?

—Evidentment, i aquí s'han d'afegir elements importantíssims del fracàs d'una determinada organització econòmica de la Unió Soviètica. El procés de desenvolupament que a occident porta el capitalisme, com els subjectes individuals o *holdings* o *trusts*, aquest paper l'ha fet l'estat a la Unió Soviètica. L'estat ha estat l'acumulador i el que ha fet un joc de planificació de la producció i de distribució dels béns; durant molts anys va aconseguir mantenir un *tête à tête* contra el capitalisme en armamentisme i avanços tecnològics que formaven part d'aquesta competència militar i propagandística, però en canvi el sistema no va aconseguir generar béns socials de consum, que això era, en definitiva, el que el ciutadà tocava.

L'autocrítica dels economistes encara lligats a la *perestroika* anava en aquest sentit, ja que planificació de l'economia no s'organitza per a aconseguir que el ciutadà visqui millor, sinó quasi bé per justificar el mateixos plans. El gegantisme de l'estat i les diferències de nivell entre les repúbliques produeixen problemes d'autèntica descoordinació, i després, hi ha un problema bàsic en tota aquesta història que no han solucionat mai: el canvi de consciència social del camperol. L'han solucionat d'una manera dràstica i dogmàtica, és a dir amb granges col·lectives; l'agricultura deixa de ser privada i passa a ser una producció de caràcter públic, amb la qual cosa han aconseguit un endarreriment de la producció agrícola constant i que només han pogut pal·liar una mica en períodes en què han permès un cert cultiu individualitzat, que és allò d'aquells famosos mercats lliures, que, almenys, solucionaven el problema de compensar una alimentació de racionament.

Aquest factor ens porta a una altra qüestió important, que és el fracàs de les operacions fonamentals del que havia estat el leninisme, del que ells deien *l'home nou*: aquell home amb una nova mentalitat, amb una nova consciència social que el portava a tenir una visió de l'aparell productiu completament solidària i lligada a un subjecte social col·lectiu. Això es va poder aconseguir en situacions històriques per la via de la repressió o per la via d'una empresa històrica, patriòtica, excepcional, com era la segona Guerra Mundial, però després, evidentment, les persones continuen tenint les mateixes funcions de caràcter individualista com en qualsevol altre lloc. I sobretot en el camp, on el fracàs d'aquest canvi de mentalitat ha estat total. Si ha

començat a trontollar el sistema d'una manera greu és perquè a la gent li manca el més important: l'estómac. Això hauria de fer pensar als dirigents que han publicat aquesta situació que ja ho tenien per escrit: Bertold Brecht, en una de les cançons de les seves peces teatrals, diu "Primer l'estómac i després la moral".

—*¿Ha fracassat el comunisme o la gestió que han fet del comunisme?*

—És el fracàs d'una malformació del socialisme, que en la meua opinió ja arranca del mateix stalinisme. És una visió de l'estat com a patró total i acumulador, que substitueix l'aspecte dominant de l'aparell productiu capitalista i només pot controlar aquest procés sota una disciplina ideològica impressionant o sota una disciplina basada en el terror. Des que acaba l'ANEP i comença la industrialització, costi el que costi, fins als anys cinquanta, sota aquesta combinació la cosa més o menys funciona. Fa tres anys et trobaves a l'URSS la contradicció que molta gent e nyorava l'època de Stalin perquè hi havia fuet a les botigues, però no s'adonaven que això responia a un treball esclau, regit per la dominació i la coacció.

—*A pesar d'aquest dany irreparable, ¿el comunisme continua viu?*

—El comunisme no el va inventar Marx, ni Stalin, ni Lenin. Sembla que hi ha aspiracions humanes que demanen un sistema d'igualtat des de fa segles. Una igualtat lligada a la mateixa condició humana: des de les ideologies de caràcter cristià o religiós fins als teòrics utòpics. I el monopoli del comunisme tampoc no el té el socialisme científic; també els anarquistes són comunistes, ¿no? Ha estat el fracàs d'una determinada estratègia per arribar al comunisme, implantada pel stalinisme. O sigui, la lectura del leninisme feta per Stalin, perquè no oblidem que tot el leninisme que s'ha aplicat a la Unió Soviètica es va aplicar a través d'una interpretació quasi bíblica feta per Stalin en el seu llibre *Problemes del leninisme*, i que va ser com el catecisme. Jo ho reduiria així, però, és clar, ¿setanta anys poden ser un minut històric? Doncs sembla que sí.

—*¿L'ha sorprès, a vostè?*

—Molt, el ritme; la descomposició, gens. Pensava que hi hauria temps perquè reeixís una pluralitat política. Jo veia un procés de transició i de racionalització de la interdependència entre les repúbliques, perquè jo confiava molt més en els aparells que, en teoria, Gorbaxov representava, però tant el partit com l'exèrcit estan desfets. L'exèrcit està demostrant que pertany a aquell que li pagui la mensualitat.

—*¿Creu que si s'haguera aplicat uns anys abans la perestroika la sort de l'URSS seria una altra?*

—Totalment. Si s'hagués aprofitat la gran ocasió que va ser l'anomenada *Primavera de Praga* o el khruixtxovisme, segur. Praga va ser el punt d'inflexió, la pri-

RAFA GIL

“Europa és com un disseny, com si l'hagués encarregat l'Ajuntament de Barcelona per a les Olimpíades”

mera contestació racional, la repressió de la qual forma part d'aquella operació sinistra que va ser el període de conegut com "l'empantanament", perquè ja no era ni el terror stalinista ni l'alliberament. Era ni fer ni deixar fer. Allò va ser el principi de la fi d'una malformació de caràcter socialista. I no oblidem que la revolució havia triomfat a la Unió Soviètica o a Iugoslàvia, però no en cap altre lloc, i que on hi havia comunisme com a partit hegemònic era com a conseqüència del re-

RAFA GIL

“Berlín s'ha convertit en una espècie de portaavions de compra econòmica de tots els països del costat”

partiment del món després de la segona Guerra Mundial. Per tant, el socialisme era quasi una ideologia d'ocupació, l'instrument fonamental de la qual era un exèrcit estranger.

—*Sé que no és endeví però ¿quin futur li espera a Cuba?*

—Bé, la gent diu que s'ha esfonsat el comunisme, però hi ha centenars de milions de persones que encara ho són, per exemple la Xina, inclús podem presentar aquest com un model que ha permès que un país del Tercer Món no tingui les tares que tenen altres països del Tercer Món. Pel que fa a Amèrica Llatina, el cas cubà és molt semblant. És evident que encara ara, amb tot el bloqueig que hi ha i tots els problemes derivats de l'enfonsament del sistema socialista, encara viuen pitjor els pobres de Santo Domingo, o de Colòmbia, o de tot el Carib, que a Cuba. Això no vol dir res, perquè els problemes s'agregaran com a conseqüència de la pèrdua del padrí i la continuació del bloqueig. Crec que s'havien de combinar tres elements importants. D'una banda, una pressió internacional per impedir un assalt a Cuba des de Miami, no sols militar —que encara és impensable— sinó propagandístic, subversiu, econòmic, que podria provocar unes tensions internes terribles i molta sang (perquè la revolució cubana no caurà com Hongria, sinó que hi haurà molta sang si hi ha enfrontament). I de l'altra, donar temps al temps perquè els elements crítics i correctius del sistema existeixen. Qualsevol que vagi per Cuba se n'adona que hi ha, d'una banda, una veritat oficial, que té una part de càrrega de veritat, però que hi ha una veritat extramurs, que és la de la gent del carrer, que comença a ser una societat civil crítica. Si es donés temps perquè es produís una situació com la que va donar lloc a la Primavera de Praga, a trobar una sortida al socialisme autoritari i de guerra per tal de crear un socialisme de caràcter humà, participatiu, es podria salvar la revolució cubana. Si no, allò acabarà com *el rosario de la aurora*.

—*¿La tranquil·litat polonesa respon a una transició modèlica?*

—No és tal. Comencen a estar carregats de Walesa i l'església. Perquè una cosa és que la Mare de Déu de Txestokova, Walesa i l'església actuessin com a elements d'alliberament, cosa que pot ser veritat, i l'altra és que això es converteixi en paradigma de conducta social, econòmica i política. A més, ha començat una reconversió industrial i econòmica terrible. Pràcticament, tots aquests països estan en venda, i el comprador immediat és Alemanya. Berlín s'ha convertit en una espècie de portaavions de compra econòmica de tots els països del costat. S'hi practica una operació a la baixa: compren indústries sota l'excusa que no eren competitives, i no és veritat, amb l'agregant

que poden acomiadar el 80% dels treballadors. S'hi practica una operació de depredació dels països que han perdut aquesta batalla, començant per l'Alemanya Democràtica, ara ve Polònia, un dia o altre arribarà Txecoslovàquia i Croàcia ja és l'objectiu immediat de l'expansionisme econòmic alemany. Per tant, amb Polònia hem d'esperar que descobreixin de veritat què significa una economia de mercat dins del treball, perquè vol dir que l'estat pot acabar sent un paquiderm, però vol dir també la llibertat del mercat de treball, i això, en països acostumats a tenir tots assegurats el lloc de treball, és passar a uns tants per cents impressionants de desocupats. I això encara no saben què vol dir.

—*El beneficiari més immediat d'aquest trasbals, a banda dels EUA, ¿és l'església?*

—Sí, i jo crec que l'església inclús té la temptació de començar una altra croada. Veig símptomes de retorn a un cert nacional-catolicisme. Perquè clar, a l'església, els estats actuals ¿li interessen o no li interessen? Ella inclús pot practicar una política nacionalista, en el sentit de preferir la nació a l'estat, i això es pot convertir en un principi general: l'església pot aparèixer com nacionalista de nacions amb i sense estat. De fet, la coartada internacionalista ja la tenen coberta, és a dir ells poden ser tan nacionalistes com vulguin perquè són també universalistes, ja que la seva doctrina és ecumènica i universalista.

Fan una oferta d'un producte molt llaminer en aquest moment: jo t'identifico (tu ets rus, lituà, català, espanyol...), però a més tu ets un fill de Crist i tens tot el món al teu abast i ets universalista. En un moment en què tota proposta universalista i totalitzadora ha desaparegut, i que molt pocs marxistes encara estan en situació d'aixecar el cap i dir que encara creuen en una oferta d'emancipació humana condicionada per una resposta de lluita de classes, un missatge d'aquest tipus de caràcter religiós és impressionant. Llàstima que tinguin aquest papa, perquè aquest papa és imprementable des d'un punt de vista de la vida quotidiana: un papa que no tolera el condó no té res a dir. En canvi, la seva estratègia des del punt de vista de filosofia del món és intel·ligentíssima.

—*Amb aquesta situació de desequilibri mundial que provoca el fet soviètic, ¿quin paper hauria de fer Europa?*

—Primer hauríem de saber què és això d'Europa, perquè hem passat de l'Europa de Carles V a l'Europa de Schuman. Era l'Europa dels Dotze abans del 92, i ara és una espècie d'orfenat que s'ha deixat a la porta una sèrie d'estats... Té una certa coherència d'economia de mercat interior, però continua tenint seriosos problemes de batalles nacionals per l'hegemonia interior... Militarment no pot fer res sense l'ajuda dels Estats Units... Continua tenint interessos d'estat contraposats..., com hem vist en el cas de Iugoslàvia, on, per la composició cultural, Croàcia pot ser assimilada per Alemanya, que ja ha defensat la causa croata, mentre que els francesos han estat més al costat dels serbis perquè implicava una idea d'estat més jacobinista

El rostre impenetrable

Aquest home amb ells llavis a mitja asta va fer la mili en sementals i va veure afusellar un burro després que un coronel dictara la sentència amb summa convicció. Manté un bust de Lenin a la prestatgeria regalat per un camarada, però actualment està tan immersit en la psicologia del general Franco, de qui escriu l'autobiografia per pur encàrrec editorial, que quan ix al balcó potser s'ha de contenir el tic de vociferar "¡Espanoles!".

i perquè li molestava molt que Croàcia caigués sota la influència econòmica, política i cultural d'Alemanya. O sigui que encara continuen sota aquesta espècie d'estoig de disseny modern. Europa és com un disseny, com si l'hagués encarregat l'Ajuntament de Barcelona per a les Olimpíades. Forma part de la cultura del disseny, i sota aquest disseny està la realitat: ¿qui es pensava que hi hauria trets a Croàcia?

—*¿No veu vostè factible la unitat europea?*

—En primer lloc, hi ha una unitat interessada, que és la unitat de mercat i interessa als països que la propugnen, però quan es passa a un nivell superior comença a haver problemes molt seriosos. De moment estan acordant el que abans es deia divisió internacional del treball, que era el següent: tu produeixes massa acer; o deixes de produir-ne o te la foto. Ho he simplificat a la caricatura, però

aquest ha estat el joc. ¿Què significa el Mercat Comú? Doncs que hi ha un desarmament industrial amb vista a l'existència d'una concertació de l'aparell productiu industrial i agrícola de cadascun d'aquests països. I sempre hi ha problemes perquè els agricultors de tal lloc pensen que els han fotut per culpa dels espanyols; els espanyols que els han fotut per culpa dels italians, i així, contínuament, han d'estar corregint-ho. Això, més o menys, ho tenien controlat; ara comença a haver-hi altres problemes, com ara el mercat de treball, que vol dir que si Europa està unificada qualsevol pot anar a treballar on vulgui, i llavors es fot un mecanisme de protecció del mateix mercat de treball. La segona amenaça, l'emigració per part dels

pobles de l'est i del sud, que es moren de gana i vénen a Europa. Això genera una reacció xenòfoba, nacionalista, racista, que o es torna al mite de l'Europa hitleriana com a coartada de defensa o ja veurem com acaba això.

—*¿Per què els periodistes i els intel·lectuals no han fet un altre Diari de la Pau per a la guerra de Iugoslàvia?*

—Perquè hi ha conflictes que es converteixen en mercaderia de primera categoria i altres no. I aquesta guerra ningú la té clara, ningú sap què representa què. D'una banda diuen que els croats sempre han estat molt pro-feixistes, i és veritat; els croats tenen dret a l'autodeter-

minació, també és veritat; els serbis signifiquen la idea comunista estatalista, no és veritat, perquè tenen una barreja ideològica que va del nacionalisme feixista fins a l'estatalisme pur, passant per nacionalistes patriotes iugoslaus. És un conflicte en què ningú sap ben bé quina posició prendre, i la cosa més fàcil és dir que tots els pobles tenen dret a l'autodeterminació, però immediatament has de dir que aquests pobles han practicat l'estratègia de Stahn de crear illes d'ètnies i cultures diferents dins de realitats coherents.

—*¿El fet que els nord-americans no estiguin pel mig ajuda a la desorientació?*

—Crec que no saben per on cau Croàcia. Bastant fan sabent cap a on cau França com per obligar-los a saber que Macedònia no són només unes postres.

Miquel Alberola